

**KOMENTARI OT- OPTIMA TELEKOM d.d. NA ANALIZU  
TRŽIŠTA VELEPRODAJNOG (FIZIČKOG ) PRISTUPA MREŽNOJ INFRASTRUKTURI  
NA FIKSNOJ LOKACIJI**

**I**

**NA TRŽIŠTE VELEPRODAJNOG ŠIRKOPOJASNOG PRISTUPA**

Postupajući u skladu s odredbama Zakona o elektroničkim komunikacijama, HAKOM je dužan, između ostalog, voditi računa i o poticanju djelotvornog ulaganja u infrastrukturu i promicanju inovacija. U skladu s time, smatramo nužnim istaknuti da se pri procjeni mjerodavnih tržišta o određivanju regulatornih obveza trebaju uzeti u obzir evidentne razlike između alternativnih operatora i HT-a. U svojim pretpostavkama za utvrđivanje mjerodavnih tržišta treba uzeti u obzir i sljedeće čimbenike:

- vremenski odmak hrvatskog tržišta u odnosu na europske države;
- trenutno ekonomsko okruženje pri određivanju regulatornih mjera i definiranju cijena međupovezivanja;
- izvršena kapitalna ulaganja koja su uglavnom već ostvarena od strane alternativnih operatora. Analiza mjerodavnih tržišta radi su u trenutku kada su već određeni investicijski ciklusi završeni te u uvjetima kada treba osigurati što brži povrat na te investicije, ako se želi dalje poticati razvoj telekom tržišta;
- zaduženost i dostupnost izvora financiranja; osobito u okolnostima u kojima je jasno da praktički svi alternativni operatori nemaju vlastitih financijskih sredstava, niti iz svog redovnog poslovanja mogu financirati ulaganja; prema tome ulaganja alternativnih operatora su i značajno skuplja zbog čega su alternativni operatori i izloženi većim rizicima
- mreža HT u svojem je suštinskom i osnovnom funkcionalnom dijelu izgrađena i prije otvaranja tržišta, obzirom na monopolistički položaj HT-a sve do otvaranja tržišta, opravdano je očekivati da je HT već ostvario povrat na izvršene investicije;
- arhitektura mreže HT-a uvjetuje način povezivanja s novim operatorima; kako analiza tržišta i izvršenih ulaganja slijedi nakon što je većina operatora na ovom mjerodavnom tržištu već izvršila međusobno povezivanje na centralama, sa opremom i na način na koji je to uvjetovao HT, HAKOM pri donošenju odluka o promjeni tih cijena povezivanja mora voditi računa o spomenutim izvršenim investicijama

Analizu ovog tržišta i mjere koje HAKOM namjerava poduzeti treba promatrati u kontekstu odnosa na cijelom tržištu. Iako se regulatorne obveze određuju ovisno o stanju na pojedinim mjerodavnim tržištima, one ne bi smjele biti orijentirane samo na regulaciju pojedinog tržišta, već tržišta u cjelini. U tom smislu sve regulatorne obveze trebale bi biti uravnotežene kako bi bili ostvareni ciljevi postavljeni u regulaciji tržišta. Ovaj komentar u jednakoj se mjeri odnosi na sva mjerodavna tržišta jer iz niti jednog od dokumenata ne proizlaze kriteriji kojima se HAKOM vodio kod određivanja regulatornih obveza, niti su jasno definirani ciljevi koje planira postići. Smatramo da bi nakon donesenih zaključaka za svako pojedino tržište, HAKOM trebao napraviti analizu svih regulatornih obveza i objaviti u kojem dijelu i s kojim konkretno mjerama smatra da potiče ulaganje, u kojem dijelu i s kojim mjerama smatra opravdanim štiti izvršene investicije svakog od operatora, uključujući i HT, s kojim mjerama smatra da poduzima dovoljno u poticanu tržišnog natjecanja. Samo zato što se mjerodavna tržišta analiziraju zasebno, ne znači da efekti koje HAKOM planira postići određivanjem svih regulatornih obveza na svim tržištima neće proizvesti sinergijske efekte na razini cijelog tržišta.

Također treba napomenuti da su sve primjedbe rađene prvenstveno kao primjedbe na tržište fizičkog pristupa, te da navedene primjedbe i tumačenja, na odgovarajući način

treba uzeti u obzir u kod analize veleprodajnog tržišta širokopojasnog pristupa s obzirom da se analize vrlo slične i u velikoj se mjeri poklapaju.

#### 4. Određivanje mjerodavnog tržišta

HAKOM i u ovom dokumentu, raspravljajući o određivanju mjerodavnog tržišta, radi istu pogrešku u shvaćanju potencijalne konkurencije. Naime, HAKOM navodi da je razlika između potencijalne konkurencije i zamjenjivosti na strani ponude u tome što kod „zamjenjivosti na strani ponude operator odmah reagira na povećanje cijene, dok potencijalni konkurenti trebaju više vremena kako bi počeli nuditi istovjetnu uslugu na tržištu.“ Stvarno razlika između potencijalnog konkurenta i aktivnog operatora na tržištu mora postojati, ali reguliranje te razlike se ne bi smjelo temeljiti na tome da se postojeći operatori ne izlažu dodatnim troškovima, kojima se izlažu potencijalni operatori. Postojeći operatori svoj su nepovratni trošak ulaska na tržište i početka komercijalnog rada već ostvarili i on je ugrađen u njihovim strategijama poslovanja. Neki su se više orijentirali izgradnji infrastrukture, neki manje i u tom su dijelu već napravili neke odluke. To ne znači da oni neće imati dodatnih troškova za pružanjem usluga, to samo znači da im tržišna pozicija koju imaju omogućuje da brže reagiraju na promjene na tržištu. S druge strane su potencijalni operatori koji tek trebaju donijeti odluku o ulasku na tržište, u okviru koje će razmotriti i potencijalne strategije pa prema tome njihovi „dodatni troškovi“ nisu vezani za konkretnu uslugu ili konkretni pristup, već za početak poslovanja. Ova primjedba se zapravo odnosi na sve analize tržišta jer je isti zaključak donesen na svakom od tržišta.

##### 4.1.1. Maloprodajno tržište širokopojasnog pristupa internetu

Analiza pristupa širokopojasnom internetu jasno pokazuje da je najkorišteniji pristup, pristup putem bakrene parice. Osim HT-a o čijoj se infrastrukturi u ovom slučaju radi, i ostali operatori koriste isi pristup, i to na način da koriste veleprodajnu uslugu HT-a. Što znači da i u ovom slučaju, kako i u ostalim analizama postoji veza između maloprodajnih i veleprodajnih usluga.

Osim navedenih pristupa, ponekad se za određene vrste korisnika koriste i MW (mikrovalne antene) koje nisu bile predmet analize. Neovisno o tome što HAKOM možda tu tehnologiju nije uzeo u obzir zbog zanemarive zastupljenosti, obzirom da HAKOM naglašava da u svojim analizama nastoji predvidjeti i buduća kretanja na tržištu kako bi mogao regulirati ulazak novih potencijalnih operatora, trebao bi analizirati učinke koje bi makar i hipotetski mogle proizvesti nove tehnologije koje jesu u uporabi, ali se slabije koriste. Moguće je da će njihov značaj u naredne tri godine biti veći.

##### 4.1.2.4. Pristup putem kabljskih mreža

U okviru analize zamjenjivosti maloprodajnih usluga ADSL putem bakrene parice i pristupa putem kabljskih mreža, HAKOM zaključuje da se radi o zamjenjivim uslugama te da operator koji nudi ADSL usluge putem bakrene parice ne bi mogao ostvariti prednosti uslijed hipotetskog povećanja cijene usluga. U ovom slučaju HAKOM zanemaruje bitan element koji zapravo nije uopće razmotren u analizi tržišta. Operatori da bi nudili uslugu putem bakrene parice moraju koristiti veleprodajnu uslugu HT-a i osim toga tu imaju i najveći interes, s obzirom da HT jedini s izgrađenom infrastrukturom pokriva teritorij Republike Hrvatske. Za razliku od njega kabljski operatori iako u posljednje vrijeme sa ulaganjima u svoju mrežu ulaze i u tržište govorne usluge, sa izgrađenosti svoje mreže niti približno ne pokrivaju teritorij Hrvatske. HAKOM je isto tako određujući zemljopisnu dimenziju mjerodavnih tržišta za sva tržišta utvrdio da se sve

usluge pružaju na nacionalnoj razini, odnosno na teritoriju države. Prema tome, potencijal i mogućnost da operatori koriste infrastrukturu i drugih operatora, kao i mogućnost kablinskih operatora da nude svoje usluge može se promatrati samo na nacionalnoj razini. Ako uzmemo u obzir zemljopisnu dimenziju u kojoj kablinski operatori mogu ponuditi svoje usluge po nižim cijenama, onda treba reći da kablinski operatori ne mogu stvoriti jednak cjenovni pritisak na cijelom teritoriju, te da je i dalje vrlo jak i velik utjecaj HT-a na formiranje cijena ADSL-a putem bakrene parice.

#### 4.1.3. Zamjenjivost na strani potražnje – veleprodajna razina

U ovom dijelu uspoređujući dijeljeni i potpuni pristup lokalnoj petlji, HAKOM dolazi do zaključka da su dijeljeni i potpuni pristup zamjenske usluge te da u slučaju hipotetskog povećanja cijena potpunog pristupa, operator bez većih troškova može preći na dijeljeni pristup. Međutim, takav zaključak nije posve točan i ujedno je pokazatelj kako HAKOM nije uzeo u obzir sve aspekte problema. Prije svega u slučaju da operator koristi potpuni pristup, koristi ga zato da bi svojem krajnjem korisniku ponudio i pristup Internet i govornu uslugu. U slučaju hipotetskog povećanja cijene, operator koji prelazi na dijeljeni pristup ne može svom korisniku ponuditi uslugu koja je istovrsna ili barem služi zadovoljavanju istovrsne potrebe. Osim što se ne radi o zamjenskim uslugama, HAKOM nije uzeo u obzir vlastiti zaključak koji kaže da je ulaganje u pristup putem lokalne petlje najveća od svih investicija te bi prema tome trebao uzeti u obzir već ostvarena ulaganja u pristup lokalnoj petlji i efekt koji bi povećanje cijene potpunog pristupa imalo na povrat na ta ulaganja.

Nadalje, analiza tržišta nije obuhvatila koliko operatora doista koristi uslugu dijeljenog pristupa u odnosu na potpuni pristup da bi se eventualno temeljem tako dobivenog podatka uopće moglo raspravljati o zamjenjivosti usluga. Operatori koji su izvršili najveći dio investicija, u većini slučajeva se orijentiraju na potpuni, a ne na dijeljeni pristup. Svi ti razlozi upućuju da odnos potpunog i dijeljenog pristupa nije dovoljno dobro analiziran, zbog čega se zaključak o zamjenskim uslugama treba smatrati dvojbenim.

##### 4.1.3.1.1. Usluga izdvojenog pristupa lokalno petlji na temelju FttCab rješenja

U ovom dijelu HAKOM ističe zanimljivu i potencijalno „opasnu“ opasku koja bi mogla u procesu dobivanja i korištenja parica poslužiti kao obrazloženje za ograničavanje u korištenju parica. Naime, HAKOM navodi : „S obzirom na ograničenja postojećih bakrenih parica, nemoguće je svim paricama u nekom kabelu pridijeliti neku DSL-tehnologiju jer bi u takvom scenariju međusobni štetni utjecaji (tzv. preslušavanja) između parica u kabelu bili preveliki i dodatno bi ograničili domet i kvalitetu prijenosa. Nadalje, zbog zasićenosti, svi korisnici nemaju istu kvalitetu usluge širokopojsnog pristupa internetu i IP televizije, te čak pojedine bakrene parice niti ne podržavaju navedene usluge.“ Ovakvo stajalište je HAKOM-u obrazloženje za očekivana daljnja ulaganja operatora u infrastrukturu točnije u FttCab pristup. Problem „preslušavanja“, kao i ostali problemi vezano za kvalitetu usluge mogu se ublažiti u cilju osiguravanja bolje kvalitete usluga i to do mjere do koje to dopušta infrastruktura HT-a. Osim toga, na kvalitetu usluge sigurno ne utječe samo „preslušavanje“, već primjerice i udaljenost korisnika može imati utjecaj na smanjenje kvalitete veze, osobito kod korištenja usluge ADSL-a. Radi se o poznatim problemima s kojima se svi operatori koji koriste infrastrukturu HT-a susreću. S obzirom da u nekim slučajevima, i u određenoj mjeri postoje načini rješavanja ili barem ublažavanja tih problema, ti razlozi u pravilu nisu glavni poticaj za odluku operatora o ulaganju. Operatori će se u ulaganja upustiti samo ako od takvog pothvata očekuju bolje margine na uslugama, bržu i veću dostupnost korisnika i veći stupanj kontrole nad uslugama. Postojanje tehničkih problema svakako treba biti sastavni dio SLA svih veleprodajnih usluga HT-a. HT ne jamči za kvalitetu svoje usluge, ali je činjenica da kvalitetom svih veleprodajnih usluga direktno utječe na kvalitetu usluga ostalih operatora te da ukoliko

nema namjeru ulaganja u vlastitu infrastrukturu treba snositi dio odgovornosti za uslugu koju pruža operatorima korisnicima.

Dalje, HAKOM donosi zaključak da će nastupiti modernizacija telekomunikacijske infrastrukture i to na način da će se skraćivati duljina bakrene parice kako bi se podigla kvaliteta usluge. Svoj zaključak zasniva na postupanjima europskih operatora. Ovakve projekcije bile bi dozvoljene u analizi tržišta, kada se na njima ne bi temeljile daljnje odluke HAKOM-a, a time i zaključak da bi se usluge koje bi se pružale na osnovu FttCab rješenja mogle smatrati zamjenskim uslugama izdvojenog pristupa lokalnoj petlji. HAKOM potpuno zanemaruje da je takva vrsta investicije, uključujući vrijeme kada započeti investiciju i kako ju provoditi odluka jednog operatora koji trenutno upravlja s najvećim dijelom infrastrukture, te da i sam investicijski ciklus (tijek i trajanje) ovisi o odlukama tog operatora. Takva odluka još nije donesena, a kad se donese, treba uzeti u obzir da se time direktno utječe na poslovanje operatora koji koriste veleprodajnu uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji jer da svaki zahvat skraćivanja bakrene parice, znači i investiciju za operatore korisnike. Osim toga, HAKOM uopće ne analizira da li je izgledno da bi se takav investicijski ciklus mogao započeti u trenutnim ekonomskim uvjetima, a osobito bi li se mogao završiti i proizvesti efekte na tržištu u narednom razdoblju od tri godine. Svi ovi zaključci, mogu i vjerojatno imaju utjecaj na stav HAKOM-a da je cijena najma parice primjerena te da ju ne treba mijenjati, zbog toga je važno da HAKOM s jednakom pažnjom i jednako detaljno analizira sve pretpostavke na kojim kasnije donosi svoje odluke.

Dalje u dokumentu, HAKOM kao i u ostalim analizama nakon određivanja mjerodavnog tržišta, analize prepreka razvoju tržišnog natjecanja i određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom, prelazi na analizu i određenje regulatornih obveza za koje smatra da bi bile dostatne u regulaciji tržišta.

## **7. Regulatorne mjere**

### **7.1. Obveza pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže**

U ovom segmentu smatramo da je HAKOM dosta dobro i detaljno analizirao na koji način bi HT trebao ispuniti svoju obvezu pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže.

### **7.2. i 7.3. Obveza transparentnosti i obveza nediskriminacije**

Prednje dvije obveze u cijelosti će se moći ostvariti tek kada se osigura jednako postupanje prema operatorima u pogledu korištenja DTK što je u uskoj vezi s regulacijom pristupa telekomunikacijskoj infrastrukturi. Jasno je da svi operatori nemaju reguliran status korištenja DTK na isti način i pod istim uvjetima, zbog čega svatko ima svoje probleme. S obzirom da na novu regulaciju predviđenu Zakonom o elektroničkim komunikacijama i promjenama koje unosi, smatramo da bi HAKOM prije konačno određenja svih regulatornih obveza morao riješiti problem/status DTK.

U odnosu na transparentnost zapravo treba uzeti u obzir primjedbe i iz ostalih tržišta a koje se odnose na skrivene obveze koje predstavljaju nepotrebna ograničenja. Pribavljanje instrumenata osiguranja predstavlja trošak koji nije nužan za pružanje usluge. Instrumenti osiguranja plaćanja su donekle bili opravdani u vrijeme otvaranja tržišta, danas oni samo predstavljaju jačanje ionako jake pregovaračke pozicije HT-a. HT i svi ostali SMP operatori nalaze se u povoljnijoj situaciji od svih ostalih sudionika na tržištu jer imaju osnovu potraživati instrumente osiguranja, dok ostali operatori svoja potraživanja mogu osiguravati samo tijekom pregovora.

#### **7.1.6.Ostale regulatorne obveze**

U ovom dijelu, naša se primjedba prvenstveno odnosi na neopravdano korištenje informacija o konkurentima. Smatramo potpuno neutemeljenim zaključak HAKOM-a da nema potrebe za određivanjem bilo kakve regulatorne mjere, obzirom da je HT i tako dužan čuvati te podatke povjerljivima. Uopće nije sporno da se podaci koje operatori u svojim odnosima otkriju jedni drugima se smatraju povjerljivim u smislu njihovog eventualnog otkrivanja trećim stranama, no sasvim sigurno sama činjenica da HT raspolaže s najvećom količinom podataka koje otkrivaju ponekad i ključne elemente strategije operatora, poput primjerice dostavljanja plana kolokacija, iz čega se jasno vidi koji je dalje plan nastupanja na tržištu je dostatna da bi se odredila granica i svrsishodnost u dostavi takvih podataka. HT je u poziciji da uvjetuje isporuku usluge ukoliko se neki podaci ne dostave. Ako u tom segmentu ne bude određena neka granica ili neki model nadzora, izlažemo se riziku da jedan operator koji ujedno ima i značajnu tržišnu snagu, raspolaže s povjerljivim i strateškim podacima ostalih operatora. Osim toga, nije neuobičajeno da uvjetovanje dostave nekih povjerljivih podataka predstavlja skriveni način postavljanja neopravdanih uvjeta za osiguravanje pristupa ili pružanje usluga.

Smatramo da HAKOM ne može ovakav zaključak donijeti samo na osnovu zakonske obveze čuvanja povjerljivim podataka, sve strane u odnosi su zainteresirane za poštivanje tog uvjeta zbog čega se čak i posebno ugovaraju slične ugovorne klauzule. HAKOM je ovdje previdio cijeli spektar mogućih manipulacija koja su u operativnim odnosima između operatora vrlo često predmet spora. Osim toga, nametanje neopravdanih obveza, koji su često i u nerazmjeru s resursima koje operatori imaju na raspolaganju, izaziva dodatne troškove ostalim operatorima koji se mogu i izbjeći.